

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ВІЙНА Олег Валерійович

ДІЯЛЬНІСТЬ

УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ

В УЖОВАХ

УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1917-1920 РІК

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 07.00.01 Історія громадських рухів
і політичних партій

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Київ-1993

Дисертація виконана на кафедрі загальної історії
гуманітарних факультетів Київського університету
імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник

доктор історичних наук,
професор Позняк В.Т.

Обіцяні опоненти

доктор історичних наук,
професор Шевчук В.П.
доктор історичних наук,
професор Крижанівський В.П.
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Гошуляк І.Л.

Провідна установа

Київський державний економічний
університет

Захист відбудеться " _____ " _____ 1993 року о _____ год.
на засіданні спеціалізованої ради К.068.18.03 при Київському
університеті імені Тараса Шевченка за адресою 252001, м.Київ,
вул.Володимирська, 60, ауд. 349.

З дисертацією можна ознайомитися в
науковій бібліотеці Київського університету/вул.Володимирська, 58/

Автореферат розісланий " _____ " _____ 1993 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат історичних наук,
доцент

Іванюва І.В.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00802351 (J)

Актуальність теми. Відродження української держави пережило свої трагічні часи і одержало реального втілення тільки на переломі 80-90-х рр. Початковий етап вирішення українського питання проходить в умовах загальноросійської революції та громадянської війни і скрісталізувався в формах Української національно-демократичної революції. Головними політичними чинниками 1917-1920рр., на теренах колишньої Російської імперії, стали соціалістичні кола різної орієнтації, скли і величини - від радикально-комуністичних до поміркованих, соціал-демократичних.

На Україні такими силами були національні соціалістичні партії соціал-демократів і соціалістів-революціонерів. Провідну роль в цьому тандемі відігравала Українська Соціал-Демократична Робітничка Партія. Саме УСДРП виступила як одна із провідних сил в процесах утвердження державності України.

До сучасної днини ми не маємо об'єктивно викладеної історії цієї партії, як і загалом історії України тієї доби. Тому при виборі тем дослідження великої ваги мав пізнавальний чинник, науковий інтерес. Поштовхом до роботи над цією темою стала необхідність заповнити не розкриті склади, висловити своє ставлення до вже написаних сторінок історії. Існують морально-історичні фактори - як обов'язок перед тими відомими і невідомими постаттями, що творили історію, відновити їх імена, прослідкувати за мотивацією їх дій.

В дисертації враховано також помітну схожість загально-політичних та економічних проблем, що виникли в умовах української революції 1917-1920рр. та в сучасну днину, а значить, і тих завдань, що посталя перед політичними чинниками. Аналізуючи проблеми і шляхи їх вирішення, які пропонувались різними політичними силами, зокрема УСДРП, можна робити певні висновки і трансформувати їх в сучасність.

Об'єктом даного дослідження виступає Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія.

Предметом дослідження є діяльність партії в умовах української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.: її організаційне відновлення, політична робота серед широких верств українства, участь в процесах державотворення, соціально-економічна програма і тактика.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період діяльності партії на теренах Великої України та являються крайніми хронологічними датами української революції. Саме в цей час діяльність партії мала впливи на історичний процес, а її програма, так чи інакше, втілювалась на практиці.

Стан наукової розробки теми. Історіографія УСДРП налічує невелику кількість спеціальних праць. Історія партії відображена, певним чином, в роботах загального плану, які присвячені українській революції.

До 1917 р. вона обмежується роботами С.Єфремова і В.Дорошенка.¹ Вони подають загальну інформацію про утворення партії, напрями діяльності, розповідають про її діячів. В умовах революції 1917-1920 рр. вийшли невеликі історико-пропагандистські книжки.² Написані відомими партійними діячами, вони популярно викладають програму і тактику партії.

Наступний етап у вивченні історії УСДРП охоплює 20-ті рр., коли в умовах відносної наукової свободи українські історики мали змогу вивчати проблеми української революції. В згаданий період з'явилися роботи, що до нашого часу складають основу кожного дослідження історії української соціал-демократії і усього національного суспільно-

1. Дорошенко В. Українство в Росії.-Відень, 1915; Єфремов С. З громадського життя.-К., 1907.

2. Лола О. З історії українського соціалістичного руху.-К., 1917; Степанюк В., Дзвоніченко А. З історії українського соціал-демократичного руху. 1900-1918 рр.-Харків, 1918.

політичного руху. Маємо на увазі роботи О.Гермайзе і О.Ріша¹.

Окремі сюжети про українську соціал-демократію мають місце в працях, що висвітлюють історію української революції. Відомі теорії "двокорінності" та "багатокорінності" утворення партії українських більшовиків, що з'явилися в той час, вимусли істориків партії доволі ґрунтовно висвітити історію УСДРП. Найкраще це зробив М.Попов у роботі "Нарис історії Комуністичної партії /більшовиків/ України" /Харків, 1928/. Це була остання спроба українських істориків більш-менш об'єктивно висвітлити дореволюційну історію УСДРП та її діяльність за часів революції 1917-1920 рр.

Також в цей період з'являється невелика кількість спогадів, що присвячені окремим проблемам і періодам діяльності партії².

В цілому слід вказати, що історія УСДРП за часів української революції не стала об'єктом історичного дослідження в 20-ті рр. Наукові дослідження над історією українського політичного руху були перервані утвердженням культу особи, а в науці - уніфікованою схемою викладу історії. В історичних працях утверджувалась не науков критика, а політико-ідеологічні підходи. Історія УСДРП, як і інших партій, розглядалась головним чином у контексті боротьби "за перемогу

1. Гермайзе О. Очерки по истории революционного движения на Украине. Революционная Украинская Партия /РУП/. -X., 1926;

Риш А. Очерки по истории социал-демократической "Спільки". -X., 1926.

2. Авдієнко М. Лютнева революція в Петрограді і УСДРП //Літопис революції.-1928.-№1; Буценко А. О расколе УСДРП /1917-1918/ //Літопис Революції.-1923.-№4; Комошко С. Дещо про московську групу УСДРП//Літопис Революції.-1929.-№4; Попов П. Московська група "лівих" в УСДРП// Там же.-1928.-№6; Хведцько Х. Українське с.-д. робітничая партія і світова війна//Ліття і революція.-1927.-№12 та ін.

Великого Жовтня, утворення і зміцнення радянської державності, розгрома буржуазно-націоналістичної контрреволюції”.

Протягом понад тридцять років з зазначеної проблеми не з'явилося яких-небудь значних наукових доробок. І лише в другій половині 60-х рр. в працях Ю.Гамрецького, Л.М.Шморгуна, В.А.Чирко, О.Т.Юрченко, С.Б.Буравченкова та інших, розглядалися окремі проблеми і періоди історії української соціал-демократії. Та все з головним напрямом історіографії другої половини 60-х – кін.80-х рр. є висвітлення не стільки історії партії, скільки розгляд боротьби більшовиків з УСДРП з питань ідеології і політики.

Помітним внеском в історіографію національно-політичного духу в Україні стали праці І.Ф.Кураса¹. І хоча вони несли на собі відбиток пануючих в той час ідеологічних доктрин, все ж таки склали більш-менш ґрунтовний начерк історії УСДРП.

Певний доробок з історії політичних партій і зокрема УСДРП, має закордонна історіографія. Але й там діяльність партій, на наш погляд, не стала темою окремих досліджень, за невеликим винятком². Слід підкреслити, що в зарубіжній історіографії існує принаймі дві концепції до розгляду революційних подій на Україні і, як наслідок, два підходи до оцінки тих чи інших політичних сил в умовах національно-демократичної революції.

Такі відомі дослідники як В.Львівський, Д.Дорошенко, Д.Донцов, та їх послідовники розглядали український національний рух переважно

1.Курас І.Ф. Торжество пролетарського інтернаціоналізму и крах мелко-буржуазних партій на Україні.К.,1978; Він же., Повчальний урок історії /Ідейно-політичне банкрутство Української соціал-демократичної робітничої партії/.-К.,1988.

2.Бошик Г. Виникнення українських політичних партій в Росії. 1900-1917:Особливо стосовно соціал-демократії.-Оксфорд,1981; Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному навітленні.-Нью-Йорк, 1954.

під кутом національно-державницької ідеї, пріоритету тих дій, що вели до встановлення і зміцнення Української держави. Оцінювачі роль соціалістичних партій, зазначалось, що вони в огляд своїх ідеологічних доктрин не використали можливостей для утвердження державності.

Інший напрям складали праці діячів соціалістичних партій, які намагались поєднати державницькі і соціально-економічні підходи до розгляду подій 1917-1920 рр. Це, насамперед, роботи П.Христика, М.Шаповала, І.Мазеши, В.Винниченка.

З 50-х років в закордонній історіографії з'являються роботи, які продовжують традиції концептуально-узагальнюючого підходу, аналізують окремі періоди і проблеми розвитку революції. Щодо оцінок діяльності УСДРП, то автори цих праць стоять на різних позиціях. Та П.Мірчук і М.Млиновенький стверджують, що українські соціалісти - політично-духовні раби російського імперіалізму. А.Камінський, І.Лисяк-Рудницький, М.Стахів критикуючи соціал-демократію за певне доктринство, підкреслюють її значний вплив на розвиток подій.

В українській радянській історіографії початок поступової зміни позицій у висвітленні зазначених проблем ознаменували статті В.Гамрацького, І.Гошуляка, Ю.Кондусора¹.

Становлення України як незалежної держави стало чинником посилення наукового інтересу до вивчення процесів становлення української державності, ролі, місця, розстановки політичних сил, міжпартійні

1. Гамрацький Ю. До вивчення національно-визвольного руху на Україні в 1917 р. //Український історичний журнал.-1990-№12; Гошуляк Політичні аспекти історії громадянської війни на Україні// Там же: Ю.Кондусор. Революційні події 1917 р. на Україні: пошук альтернатив//. Там же.-1990-№11.

боротьби. З'явилось декілька праць, присвячених історії УСДРП¹. В роботах Г.Касьяненка і В.Стрільця, на наш погляд, перебільшується радикалізм партії, непримиренність її позиції щодо української буржуазії; перекладається левова частка вини за розкол єдиного українського фронту; піддаються гострій критиці позиції українських соціалістів щодо утворення української держави.

Автор приходить висновку, що іде утвердження нового старостину розгляду ролі і значення лівих національних сил. Ці погляди вироблені їх партійними опонентами і критиками ще в умовах революції і утвердилися в працях авторів певного напрямку. Ця схема добре відома сучасним західним дослідникам і піддається критиці.

Отже вивчення літератури з питань дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що існуючі публікації не дають вичерпуючого уявлення про діяльність української соціал-демократії в умовах національно-демократичної революції. Вони носять більш загальний характер, зазначені партійно-ідеологічними підходами.

Джерелознавчу базу дослідження складають документи і матеріали, що містяться в фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління; автор вивчив фонди державних архівів Дніпропетровської, Миколаївської, Полтавської областей. Важливим джерелом стали матеріали друкованих органів партії, перш за все "Робітничої

Г.Касьяненко Г. Українство осталося при старому гуртківстві. // Віче.-1992.-№6; Український соціалізм: люди і ідеї // Політологічні читання.-1992.-Вип.2; Левенюк Ю. Лівоградські партії України напередодні Ковтневого перевороту // Укр. Іст. Журн.-1992.-№3; Стрільць В. Державотворча діяльність українських партій; Автореф. дис... канд. іст. наук.- К., 1992.

Газети", а також газети "Наша Справда", "Голос Робітника", "Наше слово" /усі Катеринослав/, "Слово" /Харків/, "Наше життя" /Петербург/. Використані друковані органи українських есерів і соціалістів-федералістів.

Мета дисертації – дослідити та узагальнити програмні цілі і завдання УСДРП в умовах 1917-1920 рр., головні напрями її діяльності в означений період. Відповідно до теми дослідження поставлені такі завдання:

- досліджувати процеси відновлення і становлення організаційної та політичної діяльності УСДРП, проаналізувати позиції партії до процесів загальноросійської революції;

- дослідити етапи становлення теоретичних поглядів партії щодо державності України, шляхів і методів практичного втілення в життя концепції державотворення, боротьбу між прихильниками парламентського і радянського принципів творення державного ладу;

- розглянути соціально-економічну програму УСДРП із головних питань: аграрного і робітничого; виявити спільності і розбіжності у шляхах вирішення селянської проблеми як головних чинників протиріччя у політичному таборі української революції; висвітлити процеси зміни тактики партії у вирішенні робітничого питання;

- на основі дослідження зробити висновки, показати необхідність вивчення досвіду політичного руху в Україні на початку століття і його використання в сучасних умовах.

При вивченні діяльності партії дисертант керувався принципами системності, детермінізму, аналізу і синтезу та ін. Також використані спеціально-наукові принципи: ретроспективний, проблемно-хронологічний порівняльний.

Напрямок повчання дисертації полягає в тому, що проаналізовано головні напрями діяльності УСДРП в 1917-1920 рр. всупереч ідеоло-

гічним нашаруванням і стереотипам минулих часів. Показано еволюцію національно-державної та соціально-економічної позиції партії на протязі її діяльності і головним чином в 1917-1920 рр. Своїми висновками автор заперечує необгрунтовану критику позицій лівих українських сил в питаннях державної діяльності, утворення єдиного фронту. В науковий обіг введено певну кількість раніше не досліджених архівних матеріалів.

Практичне значення полягає в тому, що наявний фактичний матеріал, положення та висновки дисертації можуть бути використані істориками в їх наукових пошуках, при підготовці монографічних та науково-популярних праць, викладачами вищих і середніх навчальних закладів при підготовці учбово-методичних посібників, лекційних і семінарських курсів, додаткового матеріалу з історичних і гуманітарних дисциплін; сучасними політиками для урахування досвіду та уроків минулого при формуванні ідеологічних доктрин практичної діяльності партії.

Робота складається із вступу, трьох розділів, заключення, списку використаних джерел і літератури.

У першому розділі "Відновлення діяльності УСДРП та її ставлення до процесів загальноросійської революції" розкриваються шляхи і форми відновлення організаційно-пропагандистської роботи української соціал-демократії з початку Лютневої революції. Партійні збори соціал-демократів в Петербурзі, Катеринославі, Харкові діяли ще за часів війни. Завдяки збереженню старих зв'язків і поверненню партійних кадрів на протязі березня-квітня була відновлена діяльність Київської, Полтавської, Одеської, Черкаської та багатьох інших організацій. Організаційне відтворення партії відбулось впродовж весни 1917 р. Активно розгортався процес утворення нових партійних осередків в містах і селах, на великих і малих

ісприємствах.

За підрахунками автора, в 1917 р. налічувалось біля сорока місцевих комітетів, тимчасових бюро, ініціативних комітетів УДРП. Партія мала свої осередки в військах усіх фронтів, найбільше на Закарпатському і Південно-Західному; на Чорному і Балтійському флотах; окремо на Кубані. Найбільш діяльними були організації Києва, Катеринослава, Полтави, Петрограду, Харкова.

Головними напрямками діяльності місцевих осередків була робота в організації українського руху серед робітництва, селянства та інших верств українства, пропаганда національно-державницької ідеї та її розуміння українською соціал-демократією як серед українського та і неукраїнського населення, організація на місцях підтримки заводів Центральної Ради, Генерального Секретаріату. Для досягнення цих цілей партія проводила культурно-просвітницьку та агітаційно-пропагандистську роботу, активно займалась видавничою справою. Майже при кожному місцевому комітеті були утворені агітаційні, пропагандистські, видавничі, культурні і навіть театральні комісії.

Дисертант наголошує, що особлива роль у цій діяльності належала друкованому органу партії - щоденній "Робітничій Газеті". Незважаючи на фінансову скруту, в Катеринославі було засновано партійну друкарню "Кам'янець". Дослідження цього питання виявило, що на протязі 1917-1919 рр. місцевими осередками партії видавались такі газети: "Боротьба" /Кам'янець-Подільський, 1917/, "Голос Робітника", "Наше Слово", "Наша Справа" /усі Катеринослави, 1917-1919 рр./, "Вільний Голос" /Полтава, 1917 р./, "Робітник", "Слово" /Харків, 1917, 1918/, "Наша Партія" /Петроград-1917 р./.

Партією видається велика кількість праць: Зиниченка, Д. Антківського, С. Драгманова, В. Левинського, М. Порша, М. Мол, П. Феденка.

Діяльність партії сприяла розгортанню національного революційно

руху загалом та національного робітничого руху зокрема.

Характерною ознакою української революції було те, що великий вплив на її розгортання мали пронеси загальноросійської революції. Автор акцентує особливу увагу, на ставленні УСДРП до утворення коаліційної влади, ролі в ній, як кадетів так і представників революційної демократії; позиції партії щодо лішневих подій, Московської і Петроградської нарад, ролі більшовиків в революції: ставленні до Ковтневого перевороту. Результати дослідження свідчать, що під впливом подій загальноросійської революції, позиція партії радикалізувалась і навіть зблизилась з позицією більшовиків з окремих питань.

УСДРП досить гостро виступила з критикою коаліційного уряду і зокрема входження есерів і меншовиків до нього. Українська соціал-демократія частинно виступила на боці більшовиків у лішневих подіях, заявивши, що більшовики були спровоковані на радикальний виступ. Разом з тим автор підкреслює, що в партії виявились протилежні оцінки цих подій. Так В.Влиниченко засудив виступ більшовиків, а М.Авдієнко і М.Ткаченко з розумінням поставилися до їх позицій.

Проаналізована позиція партії що до Ковтневого перевороту. Ставлення УСДРП до цієї події змінювалось від беззаперечної підтримки до рішучого заперечення необхідності виступу більшовиків. Автор розкриває головні протиріччя, що розділили більшовиків і українських соціал-демократів: сутність влади, принципи формування, принципи вирішення українського питання.

Українська соціал-демократія була перша серед українських політичних сил, яка впродовж короткого часу змогла відновити свою організаційну і політичну діяльність; своєю агітаційно-пропагандистською діяльністю партія намагалась охопити не тільки робітництво, а весь широкий загал українства, що сприяло розгортанню національного руху.

В цьому русі партія вбачала себе репрезентантом українського робітництва. Автор робить висновок про значний вплив на діяльність партії загальноросійської революції. Виробляючи своє бачення загальнодержавних подій партія оцінювала їх через призму українського питання, їх впливу на політичний стан в Україні. Позиції партії, її діяльність радикалізувались під впливами і української, і загальноросійської революції.

У другому розділі - "Державотворча діяльність УСДРП" - розглядається комплекс проблем державного будівництва, що займали найважливішу частину теоретичної і практичної діяльності партії.

Особлива увага звернута на історичні обставини і об'єктивні умови, що мали впливи на становлення програми української соціал-демократії: політична активність і свідомість широких українських верств, тісний економічний і політичний зв'язок України з Росією, впливи російської соціал-демократії, зовнішні обставини і т.інше.

Результати дослідження свідчать, що УСДРП пройшла складний шлях вироблення теоретичних засад вирішення національного питання, втілення своїх національно-державницьких ідей в практику.

Партія починала свою діяльність під гаслами незалежної, самостійної України. Але реалії життя, практика РУП показала не життєздатність цього постулату, що вимусило шукати інший шлях розв'язання проблеми. Вирішення було знайдено на основі творення автономної України в складі унітарної демократичної Російської республіки. Революція 1917 р. розширила межі партійної програми: від автономії в складі унітарної демократичної республіки до автономії в складі федеративної республіки і до незалежної республіки в складі федерації, що виникла на руїнах імперії. Але ті ж самі реалії, які на початку 1900-х рр. вимусили РУП відмовитись від

"самостійної України", призвели до піднесення цього гасла на початку 1918 р. і остаточного закріплення його в програмі партії на У Конгресі /травень 1918 р./.

Головною метою УСДРП в 1917-1920 пр. стала боротьба за вирішення українського питання, на тих чи інших засадах, захист національної ідеї у напруженій міжпартійній боротьбі, серед широких громадських кіл Росії та України. Автор акцентує увагу на тому, що головним засобом цієї боротьби стало об'єднання усіх українських революційно-демократичних сил в єдиній національній фронт. Ставши на цю позицію партія відійшла від свого класового радикалізму; акцентуючи увагу на соціальній боротьбі, а на гаслі творення української державності. М.Ткаченко писав з цього приводу: "мусило робітництво порозумітись з буржуазією, щоб спільно і координуючи сили з найменшими втратами здобути автономію".

Така позиція, згодом, на IV Конгресі партії /осінь 1917 р./ викликала гострі суперечки. Автор робить висновки, що саме ця тактика об'єднання українських сил - від українських націоналістів /УПСС/ до українських лібералів /УПСД/, була єдиною вісною в той період.

Робітництво і селянство вбачали в українській соціал-демократії виразницю своїх соціально-економічних настроїв і через них йшли до усвідомлення національної ідеї, а українська інтелігенція, помірковані кола вбачали в ній, через її національну програму, виразницю національного руху, і вимушені були рахуватись із соціальними вимогами партії.

Виходячи з цих позицій партія виступила на гасі процесів державотворення. Автор аналізує позицію УСДРП що до Центральної Ради, яка сприяла становленню діяльності цієї інституції, розширення її впливу серед політичних кіл, широких верств України. Логічними

кроками національно-визвольного руху стало проголошення І Універсалу і утворення Генерального Секретаріату. В склад першого уряду України увійшли соціал-демократи В.Винниченко, С.Петлюра, В.Садовський, Б.Мартос, І.Стешенко. Крім них, в уряди УНР часів Центральної Ради і Директорії входили Д.Антонівич, В.Єщенко, В.Мазуренко, Л.Михайлів, Б.Матилецько, П.Коліух, М.Порш, Г.Сиротенко, А.Лівицький, П.Слабченко, С.Тимошанко, М.Ткаченко, М.Шадлун. В 1918-1919 рр. на чолі українських урядів стояли В.Чехівський, Б.Мартос, І.Мазепа.

Аналізуючи перебіг подій восени 1917 р. дисертант підкреслює, що з цього часу українська революція вступала в якісно новий етап. Характерними ознаками його стали: 1/перехід керівників українського національно-визвольного руху, і перш за все УСДРП, від автономістської концепції створення української державності до федералістичної; 2/загострення суперечностей між національним та соціально-економічним моментом в українському русі; 3/необхідність вирішення питання про легітимацію української державності, пов'язане з проведенням Всеукраїнських та Всеросійських Установчих зборів; 4/загострення питання конкретної форми влади - парламентської чи радянської - у майбутній українській державі. Ці проблеми набували суперечності і гостроті у зв'язку із здійсненням більшовицького перевороту.

Освітлюючи тактику УСДРП щодо цих проблем, автор докладно аналізує виступи делегатів, перебіг дискусій і рішення IV Конгресу партії, який був привільчений цим злободенним питанням.

В конгресових нарадах і рішеннях позначились як класові підходи так і позиції зображення загальнонаціонального фронту. Обґрунтовувалась необхідність блоку лівих українських сил на виборах Всеросійських Установчих Зборів, разом з тим підкреслювалось, що

при виборах до Українських Зборів цього блокування не може бути, бо в них буде йти гостра соціальна боротьба. З боку більшості делегатів пролунала критика позиції УСДРП в Центральній Раді, в тому, що вона відійшла від пролетарської позиції. Конгрес закріпив постулат Федеративного зв'язку України з Росією, підтвердив необхідність передачі влади в Україні Центральній Раді, підкреслив, що Ради Депутатів повинні стати загальнонаціональними органами місцевої влади.

Аналізуючи перебіг подій в кінці 1917 р. на початку 1918 р. автор зідначає загострення соціально-економічного ставу і як наслідок політичного. Щодо УСДРП, не виявилось у виділенні з неї перших "лівих" груп, та передачі влади до есерів.

Дисертант аналізує дискусію, що розгорнулась в партії на кінці березня 1918 р. і відобразила загальнополітичну кризу в УНР, яка не закінчилась із вступом до України німецького війська та повернення до Києва Центральної Ради. Суть дискусії стало питання участі УСДРП в есерівському уряді, а значить, необхідності нести відповідальність за політику, яку не розділяла. Дискусія виявила полярні погляди на цю проблему, вирішення її було перенесено на розсуд наступного конгресу.

Основою нової тактики партії, в період гетьманської влади, стало не сприйняття нею проголошення Української Держави замість УНР. Цей акт розглядався як знищення самої ідеї української державності. Така позиція, а також непевність національно-політичного курсу гетьманських урядів давала підстави УСДРП для зніщення нового єдиного українського фронту, у вигляді опозиційного Українського Національного Союзу. Проаналізовано позицію УСДРП щодо антигетьманського повстання, яка не була одноставною.

Результати дослідження свідчать, що загально-політична ситуація кін. 1918 - поч. 1919 рр., нагадувала ситуацію кінця 1917 - поч. 1918 рр. Як і перед Центральною Радою, перед Директорією постала

проблема конструкції державної влади. Дискусія щодо радянського чи загальнодемократичного принципу формування влади досягла найбільшої гостроти на VI Конгресі партії /січень 1919 р./. З'їзд відобразив стан невпевненості і розколу, в якому знаходилась соціал-демократія. Це мало негативний вплив на політику Уряду Директорії. З'їзд завершився розколом партії на УСДРП /офіційну/ з парламентською позицією в основі державотворення, та УСДРП /незалежників/, що проголошували утворення самостійної і незалежної Української Соціалістичної Республіки. З'їзд відіграв вирішальну роль у переході УСДРП /офіц./ на загальнодемократичні принципи формування влади. Аде з'їзд своїми рішеннями фактично відкинув ідею встановлення влади Трудових рад, які мали компромісний характер.

Офіційна УСДРП, залишалась загалом на антирадянських позиціях, хитання в 1919 р. були відтуктом на зміни політичних, військових, міжнародних чинників.

Проаналізувавши проблеми державного будівництва в діяльності УСДРП, автор робить висновки: завдання вирішення українського питання було головним в теоретичній і практичній діяльності української соціал-демократії впродовж всього її існування. Партія пройшла шлях від заперечення гасла "самостійності України" до його відновлення.

Безумовним здобутком українських демократичних кіл стало формування українського національного фронту. УСДРП, як найбільш організована сила національного політичного руху, перенісши акцент з соціально-еконімічної боротьби на рух за розв'язання національної проблеми, сприяла утворенню такого фронту в 1917 р. і наприкінці 1918 р. Сучасні умови соціально-еконімічного і політичного життя свідчать про необхідність такого ж об'єднання. Українська історія

підтвердила, що згуртування навколо ідеї державного відродження допомагає пережити найскрутніші моменти історії. Та ж сама історія України 1917-1920 рр. засвідчує, що не поступливість політичних чинників своїми ідеологічними доктринами і амбіціями може призвести до краху усієї державницької справи.

УСДРП разом з УПСО виступила інтелектуальним джерелом українського національного руху. Члени УСДРП приймали активну участь в урядах УНР, працювали в міністерствах гетьманських урядів. В діяльності кожного з них відобразилась історія українського руху, його досягнень, провалів і протиріччя.

Відміною рисою партії було те, що вона відмовилась від радикально-більшовицьких методів боротьби, хоча і розуміла їх необхідність в умовах руїни. Така позиція, як ми вважаємо, мала не тільки свої переваги але і хисп. Лідери УСДРП /незал./ критикували своїх одно-партійців: "Демократизм не дає і не дасть сильної централізованої влади, яка лише й може переводити революції". А від себе додаємо: не тільки революції, але й радикальні реформи сучасної днини. Вся діяльність української соціал-демократії була націлена на вирішення державності долі України, а досягти цієї мети вона намагалась демократичним шляхом.

В третьому розділі "Соціально-економічні питання в теорії і практичній діяльності УСДРП" аналізуються економічні протиріччя української національно-демократичної революції, висвітлена спроба розв'язати їх українською соціал-демократією.

Головним економічним питанням української революції стало аграрне, яке зачіпало інтереси більшості населення України. Ті політичні сили і рухи, які мали підтримку селянства, могли розраховувати на перемогу в соціально-економічній боротьбі. Виходячи з цього аналізують-

ся аграрний розвиток України і робиться висновок про великі відмінності аграрного питання в Україні від Росії, що обумовило особливості української революції. Підкреслюється, що в тих умовах виробити аграрну програму, яка б задовольняла усі верстви селянства, було просто неможливо.

Автор аналізує аграрну програму партії в початку її діяльності. Показано вплив російської соціал-демократії на її становлення, підкреслено оригінальність підходів і незалежність поглядів на вирішення селянського питання. Це виявилось в тому, що УСДРП вперше внесла в свою програму постулат про необхідність конфіскації поміщицьких земель. Розглянувши практичну діяльність партії в українському селі напередодні революції 1905-1907 рр., а на той час РУП була єдиною національною політичною силою, яка вела таку роботу, дисертант підкреслює повні вади цієї роботи в умовах першої революції. Зокрема, це виявилось в негативному ставленні до стихійних селянських виступів.

На початку 1917 р. питання аграрної перебудови лише декларувалось УСДРП. І це пояснюється тим, що головні практичні і теоретичні сили партії було зосереджено на вирішенні державно-політичних питань. Партія уважно слідувала за політичним і економічним життям українського села. Про це свідчить, зокрема, велика кількість звісток, повідомлень, дописів партійних агітаторів в селі, на шпальтах "Робітничої Газети".

Розвиток революції змусив партію повернутись до соціально-економічних проблем. Член УСДРП Е.Мартос очолив Земельний секретаріат в першому складі Генерального Секретаріату, а по-друге, партія переглянула і конкретизувала свою аграрну програму.

Автор аналізує діяльність Б.Мартоса по підготовці земельного законодавства і аграрної реформи, вироблення структури Земельного секретаріату до становлення організації діяльності цього органу в різних галузях сільського господарства. Суттю аграрної програми партії була муніципалізація землі і конфіскація усіх земель нетрудових верств. Важливою і відмінною рисою програми було визнання необхідності збереження дрібної приватної земельної власності та дотримання принципу добровільної передачі земельної власності у загальнонаціональний фонд. Особливу увагу УСДРП звертала на необхідність державної допомоги сільським виробникам, забезпечення колективної обробки землі, а з огляду на це, розвитку українського кооперативного руху.

Значну увагу дослідник приділяє дискусії і боротьбі між українськими соціал-демократами і есерами з приводу шляхів вирішення аграрного питання, а також конкретного аграрного законодавства. Особливо гостро проходили ці суперечки після проголошення III Універсалом широкої програми аграрних перетворень, на VII сесії Центральної Ради, де розглядався перший проєкт аграрної реформи. Ці дискусії були одним із головних чинників, які похитнули єдність українського національного фронту, призвели до передачі влади від соціал-демократів до есерів.

Другим важливим елементом соціально-економічних вимог була робітнича програма. В ній були закладені загальновідомі постулати по регулюванню норми робочого дня, соціального захисту робітників /страхування по інвалідності, безробіттю, пенсії, медичне обслуговування і т. д./. Головними носіями ініціатив на ці цілі мали бути держава і приватні власники.

Як і аграрна проблема, робітниче питання привернуло до себе пристойливу увагу наприкінці 1917 р. у зв'язку із загостренням економічного становища в Україні. Висвітлюючи цю проблему, автор розглядає діяльність Генерального секретаріату праці із М.Поршем, а згодом Д.Михайлівим. Секретарством намічалось широкі плани вироблення робітничого законодавства, широкі заходи соціального захисту робітництва, утворення комітету "соціального партнерства" /з сучасному розумінні/, в якій на паритетних основах входили представники робітників, підприємців і держави. Намічалось утворення широкої мережі бізнесу праці. Але ці плани не вдалось перетворити у зв'язку із політичними і військовими кризами, які переслідували уряд УНР. А в травні 1918 р. у зв'язку із гетьманським переворотом, партія навіть вимушена була виробляти нову тактику, нові підходи у вирішенні робітничого питання.

Особливий наголос робиться на тому, що в Україні на відміну від промислових районів Росії, до влади знову повернулася велика буржуазія і впродовж семи місяців вона проводила свою політику. Щодо УСДРП, то незважаючи на непримириме ставлення до утворення Української гетьманської держави, партія заміняла позицію на активну боротьбу, а закликала до необхідності вирішення гострих соціально-економічних проблем шляхом переговорів і компромісів. Особливо ця позиція виявилась у ставленні до загального страйку залізничників. В її основу було покладено розуміння того, що страйк в умовах розрухи і руїни призведе до ще більшої кризи в економіці, зросту безробіття.

Формуючи нову тактику партія доволі критично оцінила загальнополітичний і психологічний стан робітничого руху, показала на негативні проєси і невдачі, які мали місце в робітничому середовищі.

Головними елементами робітничої програми партії, за умов повернення до влади буржуазії, окрім вище означених, стали такі: утворення широкої мережі професійних спілок і розгортання масового інтернаціонального професійного руху, необхідність широкого кооперативного руху і т.д. Акцент переносився на розгортання економічної діяльності по захвату робітництва, відмов на певний час від поступальних політичних заходів.

Селянське і робітниче питання були такими на яких випробувалась соціально-економічна програма не тільки УСДРП, але і всього національного руху. З цього погляду, керівні чинники українського руху намагались проводити радикальні реформи шляхом поступовості, що практично неможливо здійснити в умовах революції, соціально-політичної нестабільності. Тому-то зволікання з вирішенням аграрної проблеми привело до трагічних наслідків.

В аграрному питанні партія, чи не єдина політична сила, загострила проблеми необхідності збереження приватного селянського наділу. Її застереження про те, що селянство може розколотись на неприємні групи при загальному розподілі земель, оправдалось навесні 1918 р. Процес безоглядної соціалізації землі розколом соціальну базу української революції. Знаходиться в гострій суперечці із українськими есерами, соціал-демократи разом з тим робили ту ж саму праву, що і УСДРП: формувала соціальну базу українського руху, відвойовувала українське селянство з-під впливів російських есерів.

Для переведення своєї робітничої політики партія не мала можливості в умовах революції і війни. Однак невеликі спроби, що були здійснені під час діяльності Центральної Ради і Директорії, свідчили про великі потенційні можливості партії. Реставрація буржуаз-

ного ладу примусила УСДРП поставити робітничу політику в центр своєї практичної діяльності. Головними напрямками цієї діяльності стало утворення економічних організацій робітництва: профспілок, кооперативів, страхових кас і т.д.; підтримка вимог робітників, щодо укладення колективних договорів, підвищення заробітної плати тощо.

У зазначенні приводиться підумки дослідження, автор зкладає своє бачення тих проблем, які потребують вивчення.

Політичні сили усіх напрямків, на наш погляд, мають виходити з того, що проголошення самих найкращих гасел є справою набагато простішою і безтурботною, ніж кропиття праці по їх переведенню в реальність. До того ж невчасно прийняте рішення чинить більшу шкоду загальній справі, ніж невірне рішення. А вже останнє можна виправити, а згаданий час не надолужити. Історичний досвід підтверджує що тільки узгоджене проведення економічних і політичних реформ, їх гармонійне поєднання, може стати гарантом успіху державотворчих процесів. В складних політико-економічних умовах виникає гостра потреба об'єднання усіх політичних сил навколо єдиної, провідної мети або ідеї, у зв'язку з чим існує необхідність обмеження своїх політичних амбіцій.

Українська соціал-демократія своєю діяльністю впродовж 1917 - 1920 рр. сприяла розгортанню масового руху, спрямувала його в рішуче вирішення державно-політичних проблем України. Головною метою теоретичної і практичної діяльності партії стало вирішення українського питання, при чому партія проїшла шлях відзаперечення принципу самостійності України до його поновлення.

Державотворчі процеси, в яких приймала участь УСДРП, вичагли від неї проведення особливої, до цього невідомої для українських політичних кіл, нової політики - вирішення цілого комплексу завдань

політики єдиного фронту; політики партій щодо Центральної Ради і парламентської політики; вирішення проблеми легітимації української державності; вироблення позиції щодо конкретної форми влади. Аналіз пропозованих українською соціал-демократією рішень, шлях їх проведення свідчать, що партія розуміла необхідність корінних перетворень, але не змогла стати на шлях використання радикальних методів. Заперечила своєю політикою необхідність розв'язання соціально-класової боротьби в умовах України.

Автору импонуєть висловлені кроки партії в соціально-економічній політиці, перш за все в аграрному і робітничому питаннях. Вони свідчили про прихильність УСДРП до реформистського шляху соціально-економічних перетворень.

Українська Соціал-Демократична Робітничка Партія, незважаючи на всі хибі і прорахунки своєї політики, була одним із вирішальних чинників української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.

Поглибленого наукового зпечення, на нашу думку, потребують політичні сили, які виступили на історичній арені України в означений період. Щодо української соціал-демократії існує начальна необхідність вивчення соціальної бази партії: її конкретну орієнтацію на ті чи інші сили, вивчення діяльності місцевих осередків, взаємостосунки з українськими і не українськими партіями, висвітлення даної діяльності РУП - УСДРП; роботи парламентської фракції партії, тощо. На часі кропітка робота по відтворенню забутих імен діячів українського руху і соціал-демократичного зокрема: Д.Антонювича, В.Садовського, І.Степанюка, Б.Мартоса, І.Мазени, М.Порша, М.Ткаченка, В.Чехівського, братів Мазуренків та багатьох.

В зв'язку з окресленням проблематики великої роботи вимагає в опрацюванні і публікації оригінальних документів партії, які розкидані по архівах Москви, С.-Петербургу, Варшави і особливо Праги.

Основні положення та результати дисертації викладені автором в таких роботах:

Ради чи демократія: вибір УСДРП. Українська державність: історія і сучасність. Тези наукової конференції, /: Київ, 21-22 січня 1993 року, /- К., 1993.

До питання висвітлення поглядів УСДРП відносно української державності. Україна: становлення незалежності, Збірник науково-методичних матеріалів. - Одеса, 1993.

Политическое движение в Украине XIX-XX веков. История Украины методологическое пособие. - Николаев, 1993.

Державотворча діяльність українських партій. Науково-методична розробка спецкурсу. - Київський Університет імені Тараса Шевченка. К., 1993.

1917-1918

...

...

...

...

AB50.110

463395

AB 28.176

AB 28.176